

Minela Fulurija Vučić
Dubrovnik, Hrvatska
minelafulurija@gmail.com

DUBROVAČKE OPORUKE 18. STOLJEĆA KAO IZVOR ZA ISTRAŽIVANJE – OBILJEŽJA I SADRŽAJ DOKUMENATA

UDK: 94(497.584)“18“(093)
347.67(497.584)(093)
Pregledni rad

Sažetak

U ovom je radu obrađena izvorna arhivska građa iz Državnog arhiva u Dubrovniku, iz fonda Oporuke i legati Notarije. Obrađeno je dvadeset oporuka iz razdoblja tzv. dugog 18. stoljeća, te se pri izboru oporuka nastojalo upozoriti na raznovrsne aspekte dubrovačkoga društva toga vremena. Izabrane su oporuke iz različitih slojeva dubrovačkog društva, kao i oporuke iz različitih dijelova Dubrovačke Republike, te različita spola njihovih autora. Većina je priređenih oporuka pisana talijanskim jezikom, a priređena je i jedna koja je pisana hrvatskim jezikom. Arhivski fond Oporuke i legati Notarije iznimno je bogat fond koji pruža daljnje mogućnosti istraživanja.

Ključne riječi: Dubrovnik, oporuke, 18. stoljeće, arhivsko gradivo

U Državnom arhivu u Dubrovniku, među ostalim, čuva se i arhivski fond Oporuke i legati Notarije (*Testamenta et Legata Notariae*)¹ i sastoji se od nekoliko serija: Oporuke (*Testamenta Notariae*), Izvršenje oporuka (*Distributiones testamentorum*), Skrbnici pri izvršenju oporuka (*Tutores Notariae*) i Legati (*Legata*).² U razdoblju od 1271. do 1815. godine sačuvano je više desetaka tisuća oporuka u 92 sveska,³ dok su oporuke iz 18. stoljeća zapisane u više od 16 svezaka.

¹ Hrvatska (dalje: HR), Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), fond 12.1, *Testamenta Notariae* (dalje: TN).

² Ivana Lazarević, „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku”, *Povijesni prilozi* 35/51 (2016): str. 198.

³ Lazarević, „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku”, str. 198.

Oporuka (lat. *testamentum*) vrsta je privatne isprave kojom se iskazuje posljednja volja i kojom se oporučuju dobra privatnim osobama, organizacijama ili ustanovama.⁴ Sastavljanje oporuke dio je pravne tradicije Rimljana s razmeđa 7. i 6. st. prije Krista, a s vremenom se prenijela diljem Europe, pa tako i na istočnu obalu Jadrana.⁵ Najstarije oporuke na tlu Hrvatske potječu s područja Zadra iz 10. stoljeća, dok se sve više zapisuju pojavom gradskih notarijata u razdoblju 12. i 13. stoljeća.⁶ Pitanjem nasljeđivanja i oporučivanja bavili su se i statuti nekadašnjih komuna. Dubrovački statut iz 1272. godine u III. knjizi, u članku XLI. propisuje da oporuka mora biti sastavljena u prisutnosti dvojice svjedoka ili epitropa (izvršitelja). Oporuka se mogla sastaviti i pred jednim svjedokom ako je bio prisutan i duhovnik, odnosno svećenik. Potom su, u roku od 30 dana od oporučiteljeve smrti, svjedoci ili epitropi morali posvjedočiti njegovu posljednju volju pred sucima i notarom, na temelju čega se trebao sastaviti tekst oporuke. Ako neki od navedenih uvjeta nije bio zadovoljen, oporuka ne bi bila valjana.⁷ U slučaju da je oporučitelj oporuku napravio izvan Dubrovnika, svjedoci ili epitropi su morali u roku od 30 dana od dolaska u Dubrovnik doći pred kneza, suce i notara kako bi prijavili dotičnu oporuku. Svjedočiti su mogli i stranci na koje su se primjenjivala ista pravila.⁸ U slučaju nenadane bolesti ili smrtne opasnosti oporučitelj je mogao izdiktirati i usmenu oporuku koju su svjedoci naknadno morali potvrditi pred sucima.⁹ Osim navedenih odredbi, dubrovački Statut donosi još niz odluka koje se odnose na oporuke¹⁰ Izvan gradskog područja oporuke su se sastavljale i čuvale u područnim kancelarijama, odnosno knežijama i kapetanijama, a pitanju oporuka pažnju su posvetili i Statuti Lastova i Mljeta.¹¹ S vremenom su se, ponajviše u Velikom vijeću i Senatu, donosile i nove odluke vezane uz pitanje oporuka, a, kada su se pojavile prijeporne situacije, predmet rasprava bile su i konkretne oporuke.¹²

Iako su se oporuke zapisivale prema određenim pravilima notarijata, one su jedan od rijetkih dokumenata toga vremena zapisivanih slobodnom voljom pojedinaca, bez obzira na spol, društveni status i zanimanje.¹³ Upravo to ih čini prvorazrednim izvorom za

⁴ Gordan Ravančić, „Oporuka”, u: *Leksikon Marina Držića*, ur. Slobodan P. Novak, Milovan Tatarin, Mirjana Mataija, Leo Rafolt (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Dom Marina Držića, 2009), dostupno na <https://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/oporuka/> (pristupljeno 15. svibnja 2024).

⁵ Marijan Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza od sredine 15. stoljeća do 1808. godine* (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), str. 46.

⁶ Ravančić, „Oporuka”, dostupno na <https://leksikon.muzej-marindrzcic.eu/oporuka/> (pristupljeno 15. svibnja 2024).

⁷ *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272.* (Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002), str. 213; Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 49-50; Lazarević, „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku”, str. 198.

⁸ *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272.*, str. 215.

⁹ Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 62-66; Lazarević, „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku”, str. 198.

¹⁰ *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272.*, str. 289, 291; Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 50-51.

¹¹ Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 49, 51-52. O načinu sastavljanja stonskih oporuka vidjeti u: Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 57-69.

¹² Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 52-54.

¹³ Zoran Ladić, „Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna”, *Zbornik Odsjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999): str. 18.

proučavanje raznih aspekata života ljudi toga vremena – oporuke su izvrstan izvor za proučavanje povijesti svakodnevice, vlasništva, gospodarskih i poslovnih aktivnosti, jezika, ali pružaju i uvid u osobnost pojedinaca, njihovu duhovnost, emotivne, obiteljske i društvene odnose, kao i karitativnu ulogu ljudi toga vremena.¹⁴ S obzirom na to da su oporuke imale određena pravila nastajanja koja se nisu prečesto mijenjala posebno su vrijedne i zbog komparativne analize kroz različita razdoblja, ali i u različitim sredinama.¹⁵

Struktura dubrovačkih oporuka iz 18. stoljeća prati očekivanu strukturu notarskih isprava, odnosno podjelu na tri osnovna dijela.¹⁶ Sve dubrovačke oporuke najprije navode čija je oporuka posrijedi i počinju riječju *testamentum*.¹⁷ U uvodu ili protokolu navodi se indicija, odnosno datacija dokumenta. Navedeni su i podatci o oporučitelju – ime, društveni status ili zanimanje (ako je navedeno), a također se pokatkad navodi i zemljopisna datacija, odnosno mjesto nastanka oporuke (dok. br. 4). U oporukama u kojima su žene oporučitelji navodi se i bračno stanje te ime supruga i/ili oca (dok. br. 1, 5, 8, 10, 13, 14, 15, 20), ali pronalaze se i primjeri u kojima se ne nalazi ime supruga i/ili oca (dok. br. 7). U uvodu se može iščitati i da su se oporuke do trenutka oporučiteljeve smrti čuvale u notariji, nakon čega su ih suci vadili, otvarali i čitali te proglašivali valjanima, a potom bi se zapisale u knjigu oporuka. Činu proglašenja nazočili su suci građanskoga suda i uobičajeno su poimenično naznačeni,¹⁸ a uz njih redovito i gradski kancelari ili njihovi pomoćnici.¹⁹

Invokacija se uobičajeno nalazi prije glavnog dijela teksta oporuke, iako se pronalaze i oporuke bez navođenja invokacije (dok. br. 1, 2, 4, 7, 8, 9, 19) i uporabljaju se riječi *In Nomine Domini Nostri Jesu Christi Amen* (dok. br. 3, 5) ili *In Dei Nomine Amen* (dok. br. 10, 13, 14, 15, 17, 20) ili *In Christi Nomine Amen* (dok. br. 11, 12, 16, 18), a u jednom se slučaju navodi i *In Nome del Nostro Signore Gesu Christo Amen* (dok. br. 6). Često se uz dataciju i invokaciju navodi i indicija.²⁰

¹⁴ Više o navedenim aspektima oporuka vidjeti u: Ladić, „Oporučni legati *pro anima*”, str. 22-24; Eldina Lovaš, „Budući da je smrt coveka istinita, csas pak smrti nepoznat...” – oporučitelji i oporučna ostavština u oporukama osječkoga stanovništva zapisanima na hrvatskom jeziku (1809.-1850.)”, *Scrinia Slavonica* 20 (2020): str. 93-113.

¹⁵ Marija Karbić i Zoran Ladić, „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 43 (2001): str. 167-168; Igor Eterović i Ivana Eterović, „Devet lovranskih oporuka iz druge polovice 18. stoljeća: povijesna i jezična analiza”, *Histria* 3 (2013): str. 65.

¹⁶ Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi* (Zagreb, Školska knjiga, 1984), str. 150-153. I Ivana Lovrić Jović utvrdila je da dubrovačke oporuke pisane hrvatskim jezikom u 17. i 18. stoljeću prate očekivani koncept podjele na tri dijela. Ivana Lovrić Jović, *Ja, Krsto Lučin, Dubrovčanin, činim ovi testamenat...Jezična analiza dubrovačkih oporuka iz 17. i 18. stoljeća s transkripcijom i rječnikom* (Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2015), str. 23; o strukturi oporuka u drugim gradovima vidjeti u: Karbić i Ladić, „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU” str. 164-167; Lovorka Čoralić i Filip Novosel, „Oporuke iz fonda Bilježnici Zadra Državnog arhiva u Zadru: javni bilježnik Šimun Lovatello (1656.-1671.)”, *Vjesnik dalmatinskih arhiva: Izvori i prilozi za povijest Dalmacije* 2/1 (2021): str. 308; Eterović i Eterović, „Devet lovranskih oporuka”, str. 77-82; Lovaš, „Budući da je smrt coveka istinita, csas pak smrti nepoznat...”, str. 98-101.

¹⁷ Da je tako bilo i u Osijeku tijekom 19. stoljeća, utvrdila je Eldina Lovaš. Lovaš, „Budući da je smrt coveka istinita, csas pak smrti nepoznat...”, str. 98-99.

¹⁸ Zahvaljujem akademkinji Nelli Lonza na pomoći oko tumačenja procedure zapisivanja oporuka.

¹⁹ O nazočnosti službenih osoba pri sastavljanju oporuka u Stonskoj kancelariji vidjeti u: Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 59.

²⁰ Više o načinu navođenja indicije vidjeti u: Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 71.

Korpus uobičajeno počinje riječima *ritrovandomi* ili *trovandomi*, uz iznimku oporuka pisanih hrvatskim jezikom koje počinju riječima *ja* (dok. br. 9), usmeno danih oporuka koje su naknadno zapisane (dok. br. 1, 4, 7, 19) te oporuke koju je pisala novakinja prije odlaska u samostan (dok. br. 8). Potom se ponovno navode podatci o autoru isprave, zdravstveno stanje i razlozi zbog kojih se oporuka piše. Primjetno je da u većini priređenih oporuka oporučitelji navode kako oporuku pišu zbog trenutačne bolesti (dok. br. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20) ili životne dobi (dok. br. 6, 9, 10, 11, 18), te svi ističu da je pišu pri zdravoj pameti i punoj svijesti, što je bitno za vjerodostojnost oporuke. Priređen je i primjer novakinje koja se odrekla svoje imovine prije ulaska u samostan sv. Katarine Sijenske (dok. br. 8).

Oporučitelji se u većini slučajeva nakon navođenja razloga za pisanje oporuke pozivaju i na poruku iz Evanđelja, u maniri formule, kao što je to zaključila Zdenka Janeković Römer.²¹ Najčešće se navodi kao *estote parati*, a nailazi se i na proširenu verziju u kojoj se navodi *quia nescitis diem, neque horam* ili slične formulacije (dok. br. 1, 3, 5, 6). Oporučitelji se na ovaj način referiraju na Matejeve poruke – Mt 24, 44: „Ideoque et vos estote parati, quia, qua nescitis hora, Filius hominis venturus est.” i Mt 25,13: „Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.”²²

U uvodu se redovito navodi i preporuka duše. Oporučitelji se najčešće preporučuju Isusu Kristu, pri čemu ističu njegovo beskrajno milosrđe i mole ga da im oprostí grijehe i smjesti ih među izabrane duše u raj (dok. br. 2, 3, 8, 14, 15, 17, 20). Pokatkad je preporuka i duža (dok. br. 5, 6, 9, 10, 16), a zanimljiva je i preporuka Židova Salamona Pardo koji navodi *Racommando l'anima mia al Creatore, pregandolo di perdonarmi li peccati, e d'accogliermi nel seno d'Abramo, quando li piacerà di chiamarmi da questa vita* (dok. br. 12).

Glavni dio korpusa uobičajeno najprije navodi odredbu o *desetinama* (crkveni porez) i *prvinama* (legati za ređenje, za mladomisnike i mlade mise) najpoznatijim crkvama i samostanima, najčešće bez traženja protuusluge. U starijim je dubrovačkim oporukama riječ o zasebnim legatima koji nisu uvijek bili redoviti, a poslije su se spojili u jedan legat. Visina legata nije bila precizirana, nego je ovisila o volji i mogućnosti oporučitelja.²³ Od priređenih oporuka samo tri ne navode taj legat (dok. br. 4, 7, 19),²⁴ dok se u ostalima u ovom razdoblju uobičajeno oporučuje trima crkvama (*alle solite tre chiese*) – Katedrali, crkvi sv. Vlaha i Gospi na Dančama. Stanovnici sa šireg gradskog područja ostavljali su desetine i prvine crkvama iz svoje okolice kao što je to bio slučaj s Anicom Pavlovom iz Koceljevića

²¹ Zdenka Janeković Römer, „Na razmeđu ovog i onog svijeta. Prožimanje pojavnog i transcendentnog u dubrovačkim oporukama kasnoga srednjeg vijeka”, *Otium* 2/3-4 (1994), str. 19-20.

²² Savo Marković, „Per discharigo della consciencia”: testamentarni odrazi medievalnog imaginarija barskog patricijskog roda Natalis (Nalis)”, *Acta Histriae* 22/3 (2014), str. 519.

²³ Više vidjeti u: Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 79-83.

²⁴ Za razdoblje kraja 13. i prve polovice 14. stoljeća Gordan Ravančić utvrdio je manji broj oporuka koje su sadržavale odredbe o desetini i prvini. Gordan Ravančić, „Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestoga i u prvoj polovici četrnaestoga stoljeća”, *Povijesni prilozi* 30/40 (2011), str. 115-116.

u Dubrovačkom primorju, koja je ostavila po šest groša crkvi sv. Vlaha u Slanom, sv. Roku u Grgurićima i crkvi sv. Orsule (dok. br. 1).

Potom slijedi nabranje različitih legata, određivanje glavnog nasljednika i izvršitelja oporuke. U oporukama se oporučuju nekretnine i pokretnine,²⁵ uz napomenu da je pokatkad imovina detaljno navedena i razdijeljena raznim nasljednicima (dok. br. 4, 7, 10, 13), dok se kadšto samo navodi da se sva imovina ostavlja univerzalnom nasljedniku (dok. br. 3). Dio oporučitelja naknadno mijenja odredbe i piše dodatke, čak i po nekoliko njih (dok. br. 6, 11).

Dio je oporuka nastajao usmeno, uobičajeno zbog neke teške i neočekivane bolesti, i takve su oporuke u dubrovačkim izvorima uvijek navođene izrazom *nuncupativum* (dok. br. 1, 4, 7, 19). Svjedoci takvih oporuka morali su ih naknadno posvjedočiti. Primjetno je da su svjedoci pokatkad bili ispitivani te su im u toj prigodi postavljana pitanja o pokojniku radi utvrđivanja vjerodostojnosti određene oporuke (dok. br. 4). Katkad su, međutim, svjedoci samo potvrđivali ono što je bilo navedeno, ili samo na kraju cijelu oporuku (dok. br. 1, 19), ili su pak potvrđivali svaki kapitul, odnosno svaku određenu odluku koju je oporučitelj naveo (dok. br. 7).²⁶ Kao i u drugim istraživanja koja se bave pitanjima oporuka i u ovom je razdoblju u Dubrovniku primjetno da su oporuke pisali svi društveni slojevi, obaju spolova. U promatranom su razdoblju oporuke većinom pisane talijanskim jezikom, ali se pronalaze i one pisane hrvatskim jezikom (dok. br. 9).²⁷

Oporuke svojim sadržajem daju uvid u više segmenata ljudskog života – obiteljskih i društvenih odnosa, emocija, kao i odnos prema smrti. O odnosu prema smrti svjedoče i mise *pro anima* koje oporučitelji pokatkad detaljno navode i traže od svojih nasljednika njihovo točno izvršenje (dok. br. 9, 10, 17, 19). U priređenim je oporukama vidljivo da su glavni nasljednici većinom bili članovi obitelji – suprug/supruga (dok. br. 2, 3, 4, 12, 16, 20), djeca (dok. br. 18, 19), braća i sestre (dok. br. 10, 13, 15, 17), nećaci (dok. br. 6, 17), unuci (dok. br. 18), rođak (dok. br. 11). Pronalaze se i iznimke, u kojima se univerzalnim nasljednicima imenuju osobe izvan obiteljskoga kruga (dok. br. 1, 5, 8, 9, 14)²⁸ kao što je to bio slučaj oporučiteljice Magdalene Tvrtko iz Stona. Magdalena je svojom univerzalnom nasljednicom imenovala Niku Rozić i njezina supruga Nikolu iz Ponikava unatoč činjenici da u oporuci spominje i sestru Jelu i suprugova sina Pava iz prvoga braka. Niku je imenovala svojom nasljednicom kako bi joj pokazala zahvalnost za ljubav i pažnju koju joj je iskazala (dok. br. 14). Kao što je to primjetno i u drugim razdobljima i u drugim

²⁵ O tome što se oporučivalo u Osijeku tijekom prve polovice 19. stoljeća vidjeti u: Lovaš, „Budući da je smrt coveka istinita, csas pak smrti nepoznat...”, str. 106-109.

²⁶ Više o usmenim oporukama i utvrđivanju vjerodostojnosti vidjeti u: Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 89-95.

²⁷ O jezičnoj analizi dubrovačkih oporuka iz 17. i 18. stoljeća pisanih hrvatskim jezikom vidjeti u: Lovrić Jović, *Ja, Krsto Lučin*.

²⁸ O osobama kojima se oporučivalo u Zadru u 18. stoljeću vidjeti u: Juraj Balić, Lovorka Čoralić i Filip Novosel, „Oporuke iz fonda Spisi zadarskih bilježnika Državnog arhiva u Zadru: Antonio Calogera (1768.-1772.)”, *Starine* 64 (2012): str. 120.

gradovima/komunama²⁹ i u promatranom razdoblju na teritoriju nekadašnje Dubrovačke Republike primjetno je da je u nekim slučajevima nasljednik imovinom mogao slobodno raspolagati za života i nakon smrti (dok. br. 1, 11, 14), a u nekima samo za života (dok. br. 2, 9, 12). Oporuke su služile i za to da bi se podmirili računi, odnosno navodili su se dužnici, kao i dugovanja drugima (dok. br. 4, 5, 15). Ovo je, naravno, među ostalim, služilo i za dobru pripremu za smrt.³⁰ Kao dobra priprema za smrt služili su i razni legati u karitativne svrhe, odnosno potrebitim slojevima društva, primjerice redovnicama, siromasima i slično (dok. br. 6, 7, 11, 13).

Određivanje glavnog nasljednika pokatkad se navodi odmah nakon desetina i prvina, a kadšto nakon nabranjanja ostalih legata i uobičajeno se izražava formulom *Con la Benedizione di Dio, e mia faccio, ed instituisco Eredi miei Universali di tutti li miei Beni Mobili, e Stabili...*

Naposljetku oporučitelj imenuje epitrope, odnosno izvršitelje oporuke kao važan pravni institut valjanosti oporuke. Može ih biti jedan, dva ili više i njihovo imenovanje uobičajeno prati i napomena da im se preporučuje točno izvršenje oporuke formulom *ai qualli raccomando la puntual esecuzione del presente mio Testamento* ili sličnim riječima. Završni dio oporuke uobičajeno završava tzv. aprekativno-koroborativnom formulom kojom se zabranjuje izmjenjivost oporuke i ističe da je nijedna druga oporuka ne može poništiti. Najčešće se uporabljaju formule *Hoc autem testamentum nullo testimonio rumpi possit* ili *quod nullo Testimonio rumpi possit* ili *Hoc autem testamentum nullo testamento, neque testimonio rumpi possit*.³¹

Prirjeđivačke napomene

Pri prirjeđivanju i prijepisu izvorne građe nastojalimo što manje intervenirati u izvorni tekst te vjerno prenijeti izvornik. Pritom je zadržano originalno navođenje interpunkcije, kao i navođenje malih i velikih slova. Kratice su razriješene, dok uporaba tildi i ostalih oznaka kojima se u izvorniku sugerira da je riječ o pokrati nije posebno navođeno niti isticano, već je riječ navedena u punom obliku. Za označivanje prirjeđivačkih intervencija upotrebljavani su sljedeći redaktorski znakovi.

Uglate zagrade [] uporabljene su za razrješavanje kratica i dopunu slova u riečima koje su kraćene kao što su primjerice *Creat[or]e* i *Redent[or]e*.

Uskličnik u oblim zagradama (!) upotrijebljen je da bi se označile pogrešno napisane riječi u samom tekstu (npr. *diciotto* umjesto *diciotto*) ili kako bi se istaknulo da je u izvorniku isto prezime napisano na dva načina (*Radichevich* i *Radicevich*). Međutim, konzistentno neispravno pisanje dijela riječi (npr. *figliuolo* umjesto *figliolo*, *obligato/obligata* umjesto

²⁹ Za primjer Trogira vidjeti u: Karbić i Ladić, „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU”, str. 169.

³⁰ O dobroj pripremi za smrt vidjeti u: Janeković Römer, „Na razmeđu ovog i onog svijeta”, str. 3-16.

³¹ Sivrić, *Oporuke kancelarije stonskog kneza*, str. 86-87.

obligato/obligata, caetra umjesto *caetera*) nije posebno naznačeno u tekstu kako bi se tekst prenio u što izvornijem obliku.

Uskličnik u oblim zagrada (!) iskorišten je i za uzastopno ponavljanje istih riječi.

Uglate zagrade s donjim kutom Ꞥ Ꞥ uporabljene su kako bi se označio naknadno ubačen tekst u izvorniku.

Šiljaste zagrade < > poslužile su za označavanje prekriznog teksta u izvorniku.

Uz svaki prijepis navedena je i regista, odnosno kratak opis dokumenta. Pri njihovu sastavljanju navodila sam osnovne informacije, kao što su razlog sastavljanja oporuke, imenovanje univerzalnog nasljednika, je li oporučitelj naveo neke posebne uvjete za svojeg nasljednika, kojemu se ostavljaju legati, a isticane su i posebne odredbe vezane uz davanje misa za dušu pokojnika, mjesto pokopa i ostavljanja legata potrebitima. U oporukama koje imaju dodatke istaknuto je na koji se dio oporuke odnose te promjene, odnosno koji se legati mijenjaju u dodatku. U primjerima kraćih oporuka izdvojila sam više podataka i detalja s obzirom na oporuke koje su sadržajno bogatije. Također, u registama sam pokušala istaknuti odnos oporučitelja i osoba kojima ostavlja legate kako bi se i na taj način dao uvid u emotivne odnose ljudi toga vremena.

Pri izboru oporuka za ovaj rad pokušala sam prikazati različite slojeve dubrovačkoga društva, kao i oporuke iz različitih dijelova Dubrovačke Republike, različita spola (nešto je više muških oporuka, od ukupno 20 priređenih, 11 je muških, a 9 ženskih). Pritom sam nastojala pronaći oporuke u kojima je vidljiva razlika između onoga što i komu oporučitelji ostavljaju kako bi se dobila šira slika i bolji uvid u dubrovačko društvo 18. stoljeća. Također sam odabrala oporuke koje obuhvaćaju cijelo razdoblje 18. stoljeća, uključujući jednu s početka 19. stoljeća (dok. br. 20) kako bih istaknula činjenicu da su se dubrovačke oporuke i u drugim razdobljima sastavljale po istim principima. Pritom su se, naravno, izmijenili mnogi notari, pa su rukopisi varirali u specifičnostima poput kraćenja različitih riječi, neke uobičajeno kraćene riječi dio notara piše punom riječju i slično. Većina je priređenih oporuka pisana talijanskim jezikom, a priređena je i jedna koja je pisana hrvatskim jezikom. Obilje sačuvanih oporuka u dubrovačkom arhivu pokatkad je otežavalo izbor, te ostaje mnogo zanimljivih oporuka čija analiza i objava čekaju buduća istraživanja i nova izdanja. Nadam se da će ovaj doprinos objavi izvornih arhivskih dokumenata potaknuti veće zanimanje za istraživanje bogate građe oporuka pohranjenih u Državnom arhivu u Dubrovniku.

Popis priređenih oporuka s pripadajućim signaturama³²

OPORUKA

- Br. 1. Oporuka Anice Pavlove, Koceljevići (Slano)
- Br. 2. Oporuka vlastelina Ivana Radova Gozze
- Br. 3. Oporuka bačvara Đura Petrovića
- Br. 4. Oporuka Bernarda Ivanova Lopižić iz Orašca, oporuku dao na Lastovu
- Br. 5. Oporuka Kate Libanović, žene postolara Stjepana
- Br. 6. Oporuka Ilije Franovog Findella, dubrovačkog svećenika i kapelana redovnica Sv. Katarine
- Br. 7. Oporuka Klare Špilj, trećoretkinje (picokare) kod Tri crkve
- Br. 8. Oporuka Marije Josipe Bosdari, redovnice u samostanu Sv. Katarine Sijenske u Sv. Petru, sekularno zvane Magdalena, kćer Frana
- Br. 9. Oporuka Antuna Rogoljana, Kručica (Slano)
- Br. 10. Oporuka Jele Lučin, kćeri Nikole iz Mrčeva, sluškinje u kući Marije, udovice Mata Marinova Zamagna
- Br. 11. Oporuka vlastelina Jeronima Ivana Petrovog Menze
- Br. 12. Oporuka Židova Salamona Pardo
- Br. 13. Oporuka Marije Bucchia, rođene Menze, udovice Marina Nikolinog
- Br. 14. Oporuka Magdalene Tvrtko, udovice Stjepana, Ston
- Br. 15. Oporuka Stane Vidaković, kćeri Ivana
- Br. 16. Oporuka građanina Bartolomea Marini
- Br. 17. Oporuka kancelara Didacusa/Diega Arboscelli
- Br. 18. Oporuka Vida Radičevića, Vitaljina (Konavle)
- Br. 19. Oporuka Šimuna Savinovića, sina Nikole, Čelopeci (Župa Dubrovačka)
- Br. 20. Oporuka Ane Bartulini, u 3. braku, žena Lorenza iz Ancone, kćer pokojnog Ivana Duplo Obuljen iz Točionika (Dubrovačko primorje)

SIGNATURA

- HR-DADU-12.1-TN, sv. 73, f. 14v-15r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 73, f. 35r-35v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 73, f. 179v-180r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 73, f. 185r-186r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 73, f. 221r-221v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 76, f. 6r-8r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 76, f. 87v-88v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 81, f. 12r-13r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 81, f. 131r-131v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 81, f. 109v-110v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 84, f. 72v-74v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 84, f. 129r-129v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 84, f. 169v-171r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 85, f. 5v-6v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 85, f. 42v-43v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 85, f. 76r-77r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 85, f. 72v-73r.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 85, f. 119r-119v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 85, f. 114v-115v.
- HR-DADU-12.1-TN, sv. 91, f. 2v-3.

³² Na pomoći prilikom priređivanja oporuka i tumačenju nejasnoća zahvaljujem dr. Rini Kralj-Brassard, akademkinji Nelli Lonza, dr. Jasenki Maslek i dr. Vesni Miović. Također zahvaljujem na susretljivosti djelatnika Državnog arhiva u Dubrovniku pri radu na građi, a posebno arhivistici Pauli Zglav na pomoći pri tumačenju nejasnoća.

Izvori i literatura:

Izvori

HR-DADU-12.1-TN Državni arhiv u Dubrovniku (DADU)

Literatura

Balić, Juraj; Čoralić, Lovorka i Novosel, Filip. „Oporuke iz fonda Spisi zadarskih bilježnika Državnog arhiva u Zadru: Antonio Calogera (1768.-1772.),” *Starine* 64 (2012): str. 113-183.

Čoralić, Lovorka i Novosel, Filip. „Oporuke iz fonda Bilježnici Zadra Državnog arhiva u Zadru: javni bilježnik Šimun Lovatello (1656.-1671.),” *Vjesnik dalmatinskih arhiva: Izvori i prilozi za povijest Dalmacije* 2/1 (2021): str. 301-358.

Eterović, Igor i Eterović, Ivana. „Devet lovranskih oporuka iz druge polovice 18. stoljeća: povijesna i jezična analiza,” *Histria* 3 (2013): str. 61-98.

Janeković Römer, Zdenka. „Na razmeđu ovog i onog svijeta. Prožimanje pojavnog i transcendentnog u dubrovačkim oporukama kasnoga srednjeg vijeka,” *Otium* 2/3-4 (1994), str. 1-22.

Karbić, Marija i Ladić, Zoran. „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU,” *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 43 (2001): str. 161-254.

Ladić, Zoran. „Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna,” *Zbornik Odsjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (1999): str. 17-29.

Lazarević, Ivana. „Nekretnine dubrovačke vlastele u oporukama od 1750. do 1815. godine u Dubrovniku,” *Povijesni prilozi* 35/51 (2016): 197-221.

Lovaš, Eldina. „Budući da je smrt coveka istinita, csas pak smrti nepoznat...” – oporučitelji i oporučna ostavština u oporukama osječkoga stanovništva zapisanima na hrvatskom jeziku (1809.-1850.),” *Scrinia Slavonica* 20 (2020): str. 93-113.

Lovrić Jović, Ivana. *Ja, Krsto Lučin, Dubrovčanin, činim ovi testamenat...Jezična analiza dubrovačkih oporuka iz 17. i 18. stoljeća s transkripcijom i rječnikom*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2015.

Marković, Savo. „Per discharigo della consciencia”: testamentarni odrazi medievalnog imaginarija barskog patricijskog roda Natalis (Nalis),” *Acta Histriae* 22/3 (2014), str. 509-550.

Ravančić, Gordan. „Oporuka”, u: *Leksikon Marina Držića*, ur. Slobodan P. Novak, Milovan Tatarin, Mirjana Mataija, Leo Rafolt (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Dom Marina Držića, 2009), dostupno na <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/oporuka/> (pristupljeno 15. svibnja 2024).

Ravančić, Gordan. „Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestoga i u prvoj polovici četrnaestoga stoljeća,” *Povijesni prilozi* 30/40 (2011), str. 97-120.

Sivrić, Marijan. *Oporuke kancelarije stonskog kneza od sredine 15. stoljeća do 1808. godine*. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.

Stipišić, Jakov. *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*. Zagreb, Školska knjiga, 1984.

Testamento di unigenito di Andre Paulove de Gori-
 Scividi,

N. 2001ij ¹⁷⁰³ die xx. de mero xxvij m. Quosvis Raperij. Hoc
 est Testamentum ^{meo} Andre Paulove de Gori Scividi, all'ora vivo
 ac presentem coram ^{meo} in quos omnia pios, et personaliter
 constitutus Antonius Paulovic, et alio veru tangiam testos abscipis
 sub d. Testamento, ac semitam p'cio eorum iuramento respue exami-
 nati, huc testificasse d. Testamento, deponerunt in illo fuisse ultimus
 voluntate N. 2001ij Testatorij, qua concordat depono. ^{meo} Andre
 p'ced. ad h. authenticaverunt d. Testamento mandantes illud huc
 ad aliquid pro eius specuo robore, et firmitate, et est tenore qui sequit-
 ur: *J*

Adi 17 ottobre 1703 nella Capa dell' amato

Io Andrea Paulova di Gori Scividi, risolvendomi a ladio gravia
 sana di membra, et membra, ma la indigestione del coragel, e d' eozio
 avanti, ricordandomi della morte, che dice nostro ^{meo} nell' Evan-
 gelio nequitia Rem neq. Sola, ho voluto componermi, e d' huc parole
 p'cio p'cio q'io ultimo mio testam. ^{meo} Primieram d' huc l' anima
 mio al suo p'cedo, che la colochi nel numero delli suoi elem. et
 sua misericordia, fatto le Decime, e Primizie alle tre Cappelle a
 Slano a q' d' e' cadauna: cioè alla Cappella di S. Giorgio, q' d' a S. Nicola
 in Dargunidi, q' d' e' a S. Cristoforo q' d' una via carna

che mio Dred. Univerfale di d. Testamento Juan es l' huc d' amia
 non facelli l' huc d' Dargunidi: fatto more d' huc, che loro
 hanc Pimi, et Dred di tuoi: mia beni mobili, e stabili, si come d'
 dichiarate e' una sent. publica, quale apparita nella Castellania
 di Slano cara aduers cinque anni; alli d' Juan, et l' huc huc
 vidi: loro tenuta, et obligata in conscientia di l' huc tuo
 hancvni merito manservire, e rispettar come loro madre propria

Pubblicando che se fara vno mio f' huc Juan, e se ritorna nella
 Patria, tal vobis vobis, et ordino, che huc d' Juan mio f' huc
 Barone, et Dred. Univerfale di tuoi h' mia beni, e che huc huc
 vidi: h' debbano consegnare tutto quello ch' hanno ricevuto nell' imuo-
 tario quale h' trovat nel loro publico libro la d. l' huc; ma de d' Juan
 Juan mio f' huc huc obligato, e tenuto di pagare a f' huc huc
 25. 35 d' f' huc huc in contanti; che d' huc huc huc d' huc
 della Salamurica moglie di f' huc mio f' huc maggiore, e la
 Dose: e' la parava suo a f' huc huc; fatto in omnia huc omni
 d' huc huc: di qui de d' Juan mio f' huc huc, et obligato
 di pagare a d' huc huc d' f' huc huc. e' h' huc huc huc

Ilustracija 1a. Oporuka Anice Pavlove, Koceljjevići (Slano), HR-DADU-12.1-TN, sv. 73, f. 14v.

